

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Be-reshit

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1836 oder 1837]

חי אריו

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8807

מִמָּרָא וְהוּא יֵשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל
כְּחַם הַיּוֹם: (ג) וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיֵּרָא
וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו
וַיֵּרָא וַיֵּרָץ לְקִרְאָתָם מִפֶּתַח

האהל

ואם עבען אין דעם איינגאנגע
דעם צעלטעם, אלס דער טאג
זעהר הים וואר. (ג) ער הוב
נעמליך זיינע אויגען אויף, אונד
זאה, דא שטונדען דרייא
מעננער ניכט ווייט פאן איהב;
אלס ער עס געוואהר ווארד,
לועף ער איהנען פאן דער
טהי.

ר ש י

תרגום אונקלוס

יָתִיב בְּתַרְע טַשְׁכְּנָא בְּמִיחַם יוֹמָא:
(ג) וְזָקַף עֵינֹהֵי וְחָזָא וְהָא תְּלָתָא גּוֹבְרִין
קַיְיִטִין עֲלוּוְהֵי וְחָזָא וְרָהַט לְקַדְמוּתְהוֹן
מחרע

האילה לפיך נגלה עליו בחלקו: יושב
ישב כתיב נקט לעמוד אמר לו הקב"ה
שז ולני אעמוד ואתה סימן לבניך שעתיד
אני להתייבב בעדת הדיינים והן יושבין:
פתח האהל. לראות אם יש עובר ושם
יבניסם בנימו: כחום היום. הוסיף הקב"ה
חמה מנחמיקה שלא להטריחו באורחים ולפי שראוהו מלטער שלא היו אורחים באים הביא המלאכים
עליו בדמות אנשים: (ב) והנה שלשה אנשים. אחד לבשר את שרה ואחד להפך את סדום ואחד
לרפאת את אברהם שאין מלאך ח' עושה שמי שלימות. תדע לך שכן כל הפרשה הוא מזכירן בלשון
רבים ויאבלו ויאמרו אליו ובשורה נאמר שזב אשוב אליך ובהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל
לעשות דבר לבלתי הפני. ורפאל שרפא את אברהם הלך משם להליל את לוט הוא שאמר ויהי
כהוליאם אותם המולה ויאמר המלט על נפסך למדת שהאחד היה מזיל: נכבים עליו. לפניו אבל
לשון נקיה הוא כלפי המלאכים: וירא. מהו וירא שני פעמים. הראשון כמשמעו
והשני

ב א ו ר

למעלה בפרשת אלה תולדות השמים בכסוק ויטע (בראשית ב' ח'), וכבר הראיתך בהקדמת
הספר תועלת המדה הזאת בהבנת הכתוב, שעל הרוב בכל הספורים יכלול מתחלה עקר ענין
הספור במלות קצרות אפי"כ יסדר פרטי הדברים אחד אחד, ולפי זה בוונת הכתוב פה במ"ש
הרשנ"ס ז"ל בפסוק ראשון הוא מזכיר דרך כלל שגראה אליו ה', ואח"כ מפרש האידך ואמר
שראם שלשה אנשים שהיו מלאכים, כי בהרבה מקומות כשגראה המלאך קוראו בלשון שכינה
בדכתיב כי שמי בקרבו (שמות כ"ג כ"א), שלוחו באותו, וכן וירא מלאך ה' אליו בלבת אש
מתוך הסנה (שם ג' ז'), וכתיב שם וירא ה' כי סר לראות (שם ד'), וכן מתורגם בל"א
(ער הוב נעהוויך), וסיפור עיני המראה נמשך עד ואברהם שנ למקומו, אמנם ענין מעשה
המלאכי נמשך עוד להלן עד פסוק ותבט אשתו מאחרי (י"ט כ"ו): ישב פתח האהל בחם
היום, להתקיר שם מפני חם היום אשר ימלישו, או יקדים הכתוב להודיע שהי' בעת הזאת
שאין מדרך המוסר להפכיר באורחי' שליני, משא"כ בלוט שנאו בערב אמר להם ולינו, ומלת
כחם היא מקור מהקל מן הכפולי, והכ"ף תור' לפעמי' על הזמן כמו ויהי כמשיב ידו (בראשי'
ל"ח כ"ט), כלומ' בשע' שהשיב ידו והנה ילא אחיו, וכן והיא כפרחת עלתה גלה (שם מ'
י'), כלומ' בשע' שפרח' עלת' גלה והבשילו אשכלתיה, וכן נאן בעת שהי' היום חם: (ב) וישא
עיניו וירא, הוא ל' ראוי' ממש: נצבים עליו, לפניו וסמוכים אליו כמו ועליו מטה מנשה
(במדכ' ב' כ'), כן פירש' וכן תרגם יב"ע, קומיו, וכן מתורגם בל"א, אבל אונקלוס חרגס,
עלווהי: וירא וירץ, הוא ל' הבנה והסתכלו' מחשבי, נסתכל שהיו עומדי' במקו' אחד והבין
שלא ראו להטריחו ולכן רץ לקראתם, כן פירש' והרמב"ן, אמנם לפי פאטו כן דרך הלשון
זשעורו, וירא והנה שלש' אנשי' נכבי' עליו, וכשראם רץ לקראתם תניף, וכן ת"א שניהם וחזא,

ה מ ע ר

יח (א) כחם היום, ואז הוא עונג לעוברי אורח לחסות תחת לאלים מארוב ולהשיב את נפסם

הָאֱהָל וַיִּשְׁחָחוּ אֶרְצָה: (ג) וַיֹּאמֶר

טהורע דעס צעלטעס ענטגע.
גען, ביקטע זיך צור עררע,
(ג) אונד שפראך: מיין הערר!

אדני

תרגום אונקלוס

ר ש י

מַחֲרַע מִשְׁבְּנָא וּסְגִיד עַל אַרְעָא: (ג) וַאֲמַר

והשיי לשון הננה נסתכל שהיו נלנים
במקום אחד והנין שלא היו רגלים להערימו
ואע"פ שידעיים היו שיכל לקראתם עמדו

במקום לכבודו להראותו שלא רבו להערימו וקדם הוא ורץ לקראתם. בנ"מ בחיב נלנים עליו
ובחיב וירץ לקראתם כד חזיוה דהוה שרי ואמר פירשו הימנו מיד וירץ לקראתם: (ג) ויאמר

אדני

ב א ו ר

ויב"ע תרגם ג"כ שניהם בל' אחד וכלל גם הכוונ' בלשונו כמו שפירשונו כי תרגם חקף עינוהי
ואמא וגו' וכד חמיון רהט לקדמותהון, והוי"ו של וירץ הוא מאותן אשר הראב"ע המסילס
לפ"א רפי בלשון ישמעאל, ורבות הן מאל על פני המקרא, והן המחברות ב' מאמרי' אשר
להם יחס בזמן או בסנה, כאשר כתבתי בהקדמה, וכן מתורגם בל"א: וישתחו, מלה מאונה
בדקדוק, כי שרשו שחה מנחי למ"ד ה"א, וכן נמלא ממנו הכווי מנין הקל, שחי' ונעברה
(ישעי' ג"א כ"ג), כפלם עשי' בני, ולדעת ר"י קמחי גם העבר, כי שחה אל מות ביתה
(משלי ב' י"ח), (עם כי יותר נראה שיהי' שרש שחה שוח מנחי העי' בעבור שהוא מלעיל,
כדרך נחי העי' להמשיך אל"ף נחה שהיא במקום וא"ו עי' הפעל, וכדעת ר' יונה הספרדי),
גם נמלא ממנו הכבד הנוסף, דאגה בלב איש וישחה (שם י"ב ב"ה), אמנם ההתפעל ממנו
ראוי להיות וישחה על משקל ויחלקה, ועם וא"ו ההפוך וישחה כפלם ויחלק בתוך אהלה
(בראשית ט' כ"א), (רק שנאה בו תי"ו ההתפעל אמר השי"ן פ"א הפעל כדרך אותיות זס"טן),
אך בעלי הלשון הקדמונים הוסיפו עוד ה"א אחרת בנין התפעל משרש זה (לסנה אשר
ידעוה ונעלמת ממנו), ולא חשבה נאשר ההי"ן הנוספות מאותיות האמת"ו כמו לילה,
נחלה עבר (תהלים קכ"ד ד'), ונשונה אליכם (לקמן כ"ב ה'), תעפה בנקר תהי' (איוב י"א
י"ז) שא"ב הי' ראוי להיות קמץ לפני, והנגינה ראוי להיות מלעיל, ועוד שמלחנו וישחה
(יחזקאל מ"ו ב'), שהוא עבר (אלא שהוא"ו מהפכו לעתיד), ואין מנהג ה"א לעולם שתהי'
נוספת בפעל עבר. אך שמוה כמו שרש במלה זאת, וכאלו השרש הזה הוא בן ד' אותיות כמו
שהוסיפו ה"א כזאת נמלת תתחרה את הסוסים (ירמי' י"ב ה'), מתחרה בארו (שם כ"ב
ט"ו), ובבר מלאנו אל תתחר במרעים (תהלים ל"ז א'), בלא ה"א, ובאשר הוסיפו נו"ן נמלת
שאן ובמלת רעון וחשבה כשורש, ולכן לא נפלה גם באמלע חיבה, כמו יחד אסירים שאנו
(איוב ג' י"ח), שהוא פעל עבר, הל' ג' האנונים (תהלים קכ"ג ד'), נשים שאנונות (ישעי'
ל"ב ט'), שהם חוארים, ובמלת רעון אף ערשנו רעונה (ש"ה א' ט"ז), דשנים ורעונים (תהלים
כ"ב ט"ו), שהם חוארים, וכולם הם כשרש כרסם, כרבל, שאהם נאמר יכרסמה חזיר מיער
(שם)

ה מ ע ר

העיפה והלמאה. (ב) וישתחו, עיין בבאור בדקדוק המלה הזאת, והנה מה שכתב הרב
המבאר שאם הוא ה"א נוספת לריך להיות הנגינה מלעיל (כבדו במקומו מונח), אין זה
רק בשמות אבל בפעלים אם יבוא ה"א נוספת כמו במדבר בעדו ליחיד ולרבים בעתיד וליחיד
בלווי, הנגינה מלרע (אם לא ננגינה מספקת) כמו אלכה ולכה שמה כוודע, גם מה שאמר
בסוף דב"ו כי נמלת וישתחו שמו הנגינה מלעיל שלא תתערב וכו', לא ידעתי לכוונו, כי
הלא בוי"ו הפוך מעתיד לעבר ראוי להנגינה להיות נסוגה אחור? ויש לי עוד דברים בזה
העינין, אך חק הואם לי ובל אוכל להאריך. (ג) ויאמר, יתכן כי באשר ראו איש אחד רץ
לקראתם

אֲדֹנָי אֲסֹנָא מְצִאתִי הֵן בְּעִינֶיךָ
 אֶל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדְךָ:
 (ו) יִקְחֶנָּא מֵעַט־מִים וְרַחֲצֵנוּ
 רגליכם

ווען איך גנאדע אין דיינען אויג
 גען געפונדען, זא געהע דאך
 ניכט פאר דיינעם קנעכטע
 פאראיבער. (ד) ליעבער!
 לאססעט איין וועניג וואססער
 ברינגען, וואשט אייערע פיסע,
 אונד

ר ש י

חרגום אונקלוס

יִי אִם כָּעַן אֲשַׁכְּחִית רַחֲמִין בְּעִינֶךָ לֹא
 כָּעַן תַּעֲבִיר מֵעַל עֲבָדְךָ: (ו) יִסְבֹּן כָּעַן
 זעיר
 להקנ"ה להמתין לו עד שירון ויכניס את האורחים ואף על פי שנתבאר וירן לקראתם האמירה
 קידם לבן היחה ודרך המקראות לדבר בן כמו שפירשתי אלל לא ידון רוחי באדם שנכתב אחר ויולד
 גם וא"ל לומר אלל א"כ קידם גזירת ב' שנה ושתי הלשונות בבראשית רבה: (ד) יוקח נא. ע"י
 שליח והקנ"ה שלם לבניו ע"י שליח שנאמר וירם משה את ידו ויך את הסלע: ורחלו רגליכם.

ב א ו ר

(סס פ' י"ד), ודוד מברבל (ד"ה א' ט"ו כ"ו), והנה במלת ישחיה בזה הוא"ו תחת ה"א
 השגש בחלוק אותיות אה"י בעבור כי ה"א איננה מאותיות המשך באמצע התיבה, כמו שהומרה
 ה"א בוא"ו במלת לא יִשְׁכַּחְתִּי (איוב ג' כ"ו) משרש שלה, ובמלת יִשְׁכַּחוּ הפילו ה"א השני'
 זהנימו הוא"ו שנמקום ה"א הראשונה בעבור שהיא בסוף המלה להקל על הלשון, ושמו המלה
 מלעיל שלא תתערב הוא"ו הו"א ע"י ה"א ש"י לנסתרים כמו ויתכסו שקים (יונה ג'
 ח'), כי היא לשון ימיד, והעד שאמרו על ל' רבים וישחחו בנ' ווי"ן, ולא נמצאת לימיד בוא"ו
 נחה בסוף אלל עם יו"ד או עם תי"ו האית"ן, בלבד וישחחו, ותשתחו למלך (מלכים א'
 א' ל"א), ואולי נוכל לומר בן בכל האית"ן, זהו דקדק המלה על נכונה: (ג) אדני,
 דש"י פי' ב' פירושים פירוש אחד שהוא חול ואל המלאך אמר בן, ופירוש שני שהוא קדש
 ולהקדוש ברוך הוא הנראה אליו נטרס בוא המלאכים אמר בן, שימתין ולא יעבור עד שיבנים
 את האורחים, אבל הפי' השני היא דרך דרש, גם לפי דרכו וירא אליו ה' עם והנה שלשה
 אנשים הכל מראה א', והאחרון ביאור אל הראשון, ולכן נראה לפי פשוטו שהוא חול, ואף
 שכתבתי בתקון סופרים שהוא קדש לענין כתיבת ס"ת כי בן פסק הרמב"ם (בפ"ו מהל' יסודי
 כת רה ה"ט), ע"פ סוגית הגמרא דשנועות (דף ל"ה ע"ב), שהוא דעת ר' חנינא אחיו של
 ר' יושע וראב"ע, ומסקינן שם כמאן אולא וכו' כמאן כאותו הזוג ע"ש, ש"מ דהלכ' כמותם,
 כמ"ש הנ"מ שם, עב"ז הנה הפשט דרך לעלמו, והדרש דרך לעלמו, ורו"ל עם שאמרו אין
 מקרא יולל מידי פשוטו, עב"ז לפעמים רדפו הדרש לפסוק הלכה כמותו נגד הפשט, ומקי
 התורה ומשפטיה על פיו ילאו ועל פיו יבואו, ועיין מה שהארכתי בזה להלן בפרשה זאת
 (י"ט י"ח) בתקון סופרים. והנה מדכתיב אדני בקמץ אין להכריע שיהי' קודש, כי כבר כתבו
 המדקדקים שמונה המלה הזאת לבא בלשון רבי' אף לימיד, כמו אדניך, אדניו, זולתי
 מדבר בעדו, כדי שלא יתחלף בשם הנכבד, ומלאנו בנדעון גם לימיד מדבר בעדו (שופטים
 ו' ט"ו), ויאמר אליו בי אדני, והוא חול, ובא הקצץ שם חמת הפתח מפני הזקף, שהוא
 מקום ההפסק, ואף באן אפשר שבא הקצץ תמורת הפתח בעבור הרביע, כי גם הרביע לפעמים
 דינו נדון הטעם המפסיק, ויהי' א"כ אדני לימיד ע"ד הגדולה והרוממות עם כנוי מדבר בעדו,
 או יתכן שהוא קבוץ אמתו, כי לכלם אמר בן, כמו שפירש"י בלשון ראשון: אל נא העבר מעל
 עבדך, עם כל אחד ידבר, ורבותינו אמרו לגדול שנהם אמר, ויתכן שאמר לגדול אל נא
 העבר, ואתה ורעידך אשר ישארו עמך מרחצו רגלכם: אל נא, אונקלוס ויב"ע חרגמו לשון
 עתה, ויש לפרש לשון בקשה, וכן מתורגם בל"א: (ד) יקח נא מעט מים, הכיר בהם שהם

ה מ ע ר

לקראתם הלך אחד מהם לשאול מה לו? ואליו דבר אברהם אדני וגו' בלשון ימיד, ואחר כך

רְגִלֵיכֶם וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ:
 (ה) וְאָקְחָה פֶתֶל קָחַם וְסִעְדוּ לְבַבְכֶם
 אַחַר תִּעְבְּרוּ כִי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם
 עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַעֲשֶׂה
 בְּאִשֶּׁר דִּבַּרְתָּ: (ו) וַיִּמְהַר אַבְרָהָם
 הָאֵהָלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מִהָרִי

שלש

אונד רוהעט אויס אונטער
 דעם בויעמע. (ה) איך ווילל
 איין שטיק בראָד ברינגען, דאָ
 ערקוויקט אייער הערץ, הער.
 נאָך מעגט איהר ווייטער גע.
 הען, דאָ איהר דאָך נון איינ.
 מאַהל פֿאַר אייערעם קנעכטע
 פֿאַרבייאַגעקאַממען. זיאַ אַנט.
 וואַרטעטען: טהיע אַלואַ, וויא
 דואַגעשפּראַכען האַסט. (ו) דאָ
 איילטע אברהם אינו צעלט
 צור שרה, אינד שפּראַך:

ר ש י

תרגום אונקלוס

זְעִיר מִיָּא וְאַחַר רְגִלֵיכֹן וְאַסְתְּמִיכוּ תַּחוֹת
 אֵילָנָא: (ה) וְאַסְבּ פֶּתָא דְלַחְטָא וְסִיעוּדוּ
 לְבַבְכוֹן בְּתַר כֵּן תִּעְיָבוּן אַרְיִי עַל כֵּן
 עֲבַרְתוּן עַל עַבְדְּכוֹן וַאֲמָרוּ כֵּן תַעֲבִיד בְּמָא
 דִּי מְלִילְתָא: (ו) וְאוּחִי אַבְרָהָם לְמִשְׁבָּנָא
 לִיּוֹת שָׂרָה וַאֲמַר אוּחִי תִלַּח סָאוּן קִימְחָא

כסבור שהם ערביים שמתחווים לאנך
 רגליהם והקפיד שלא להכניס ע"ל לביתו.
 אבל לוט שלא הקפיד הקדים ליינה לרמי'ן
 שנאמר ולינו ורמנו רגליכם: תחת העץ.
 תחת האילן: (ה) וסעדו לנכס. נחורה
 בנביאים ובנחובים מלינו דפתא סעדתא
 דלנא. נחורה וסעדו לנכס. בנביאים
 סעד לנך פת לחם (זופטיס י"ע).
 בנחובים ולחם לנכס אנוש יסעד (תהלים
 ק"ד). א"ר חמא לנכס אין נתיב כאן אלא
 לנכס מגיד שאין יכר הרע שילט במלואים: אחר תעבורו. אצ"כ תלכו: כי על כן עברתם.
 כי הדבר הזה אני מנקז מכס מאחר שעברתם עלי לכבודי: כי על כן. כמו על אשר וכן כל כי על כן
 שנמקרא כי על כן ראיתי פניך. כי על כן לא נתתיה. כי על כן ידעת מנחתו:

ב א ו ר

עוברי דרך ואין חפסם ללון גם ולכן לא בקש מהם רק שיוקח מעט מים לרמוץ רגליהם מעט
 מפני החום, וסלת יקח מבוין הפעל בל"א (עס ווערדע געברחט), או כמו שתרגם המתרגם
 האשכנזי (לסט ברינגען): ורחצו, נפתחה הרי"ש בעבור החי"ת, וראוי להיות בחירק כי הוא
 כווי מהקל, אבל העבר קמוץ: והשענו, לשון סמיכה, שכן הו' דרכס אז לסמוך על גרס
 באבילתס, ושרש זה לא נשאל רק בנפעל, וגב"ז יתפרש בקל: תחת העץ, תחת האילן,
 לרוח היום לא ינאו נאהל ובמשכן, ונא בה"א הידיעה כי ידוע הו' שס באלי משרא:
 (ה) ואקחה פח לחם, להביא לנכס, והמתרגם לל"א מפרש קוצר העברי: וסעדו לבבם,
 בלחם כי הלחם יסעד ויסמוך הלג כש"ש ולחם לנכס אנוש יסעד (תהלים ק"ד ט"ו), ומזה
 קראו חז"ל למאכל סעודה, והנה מלת יסעד חוזרת על הלחם שהלחם יסעד הלג, אבל וסעדו
 שב על האנשים שהם יסעדו לנכס בלחם: כי על כן עברתם על עבדכם, כי על כן (אני
 מנקז מכס דבר זה, הואיל) ועברתם על עבדכם, והוא כמו על אשר עברתם, ורבים כמוהו
 כי על כן באו בלל קרתי (בראשית י"ט ח'), כי על כן ראיתי פניך (שס ל"ג י'), וכן מתורגם
 בל"א: כן העשה כאשר דברת, לפי פשוטו הוא רק הודעה שנתרלו לדבריו שאבילס ואמרו
 הנוו מרובים ועשה כדנרך: (י) וימחר אברהם האהלה, ללכת האהלה: מהרי שלש סא"ס

ה מ ע ר

באו עליהם גם האחרים ודבר עם כולם בלשון רבים. (ד) תחת העץ, הוכן לדעתי כי
 הרהר להם באצבע חזרת רעון סמוך לאהלו אשר בללו יסכו משמש ושרב, ולזה אמר בה"א הדעת,
 ויתורגם: (אונטער די עזעס בויעמע). (ה) אחר, כמו אצרי כן, וכן תרגם אונקלוס בתר

שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֶלֶת לְוָשִׁי וְעֵשִׂי
עֲגוֹת: (ז) וְאֶל־הַבָּקָר רֵיז אַבְרָהָם

תרגום אשכנזי קכט
ברינגע איילענדס דרייא מאאס
דעם פיינסטען מעהלס, קנע
טע עס, אונד מאַכע קויכען.
(ז) צו דעם רינדפֿיעה ליעף
אברהם

ר ש י

תרגום אונקלוס

דְסוֹלְחָא לְוָשִׁי וְעֵבֵדֵי גְרִיזָן: (ז) וְלִזְחֹרֵי
של עבדים לכסות את הקדושה לשאוב
רהט

ב א ו ר

לכי מהר וקחי שלש סאים וגו', וכן מתורגם בל"א: שלש סאים קמח סלח, רש"י פי' שהם
ג' דברי' קמח וסלת סלת לעוגות וקמח שאינו טיב כמו סלת לכסות את הקדושה לשאוב את
הזוהמא, שכן הו' האוהג אז, וכ"ה ב"ר, ויחסר לפי פירושו וי"ו הסיפור כמו שמש ירח
עמד זנלה (תבוק ג' י"א) והרמב"ן תמה למה הולך כל כך להרבות בלחם לג' אנשים
ובפרט לפי מה שאמרו ב"ר שהי' שלש סאים לכל א' וא' (שכל סאה קמ"ד בלים) וכתב אולי
סעדו גדולי ביתו עמהם לכבודם, (אמנם לפי דעתי שזו היא בוונת רש"י דמה שחילקם לב'
דברים שהם ביחד הקמח והסלת היו ג' סאים ולא הי' בולס לאכילה כ"א גם לכסות את
הקדושה), והוא מפרש שעל דרך הפשט מהרי שלש סאים קמח לעשות מהם סלת והנה הוליאה
מכל השלש סאין סלת מעט, אבל לדעת אונקלוס סלת הוא תאר אל הקמח שתרנס קימחא
דסולחא, וכן הוא לדעת יב"ע שתרנס סמידא דסולחא, וכן מתורגם בל"א, וכתב הרשב"ם
קמח של חטים שכל מקום שכתוב סלת מחטים הוא כדדרשינן ממלואים דכתיב סלת חטים
תעשה אתם (שמות כ"ט ז') עכ"ל: לושי, עינוו התערבות המים בקמח לעשות עיסה:
עגות, עגה היא חררה דקה הנאפת ע"ג גחלים ולא בתנור כמ"ש עגת רבפים (מלכים א'
י"ט ו'), שפי' רבפים גחלים, גם נמלא עגה בלי הזונה (הושע ז' ח') פי' שלא נחפנה
להניח גם הלד האחר אל הגחלים ולכן אינה אפוי' רק מלד אחד כי לנר מעלה לא הוחם
האוייר, משא"כ הנאפה בתנור אין לורך להפכו כי כל אויר התנור חם הוא ונאפה הלחם
מכל לדיו, אך לא מהר כמו העוגה על הגחלים, וזוה לה לעשותן דק כדי שתאפינה מהר,
כי נחולים הם לדרנס, והנה לדעת הרד"ק בשרשים שראו עוג, אמנם אוכי מסתפק בדבר
כי דעתי נוטה להיות מן הכפולי' ושראו עגג בעבור הקבוץ שבעי"ן, ואף כי אחריו רפי בספרים
מדויקים בכל הז' פעמים שנמלא בתנ"ך, הנה לדעתי הוקלו המלות ההן כאשר מלאנו רבים
כמוהן שנפל הדגש להקל, ואם הרד"ק לא רצה לסבול הזרות הזה, הלא על ברחו לריך
לסבול זרות גדולה ממנה כי בא הקבוץ במקום האלאפוס אזר לריך להיות להמשיך הוי"ו
עי"ן הסעל, ומלאנו ממנו סעל אחד, הַעֲבָגָה לעיניהם (יחזקאל ד' י"ב), ע"מ הַעֲבָגָה מן
הכפולי', ואם הי' מנחי העי"ן הי' לריך להיות הַעֲבָגָה אס הוא לנסתרות ע"מ הַשְׁוֹבְגָה, ואם
הוא לנכח עם כנוי לנסתרות יבא הַשְׁוֹבְגָה במלאפוס ולא בקבוץ, ואף כי גם שם הגימ"ל רפה,
היינו לפי שהוקלה המלה, ואולי בעבור שנמלא ב' פעמים שם מַיְבּוּג מענין זה הוליא הרד"ק
שראו ממנו, הנה גם משם אין רא' כי אולי הוא ע"מ מַעוֹ שראו עזו ופְחוֹל שראו חלל,
ובפרט כי נטיית שם מעוג לא נמלא במקרא ולא נדע אס הוא דגוש בנטייתו אס לא: (ז) ואל
הבקר רץ אברהם, להגיד רוב חזקו בנדיבות, כי האדם הגדול אשר היו בניתו שי"מ איש שולף

ה מ ע מ ר

כן. (ז) עגות, עיין בנאור, והנה כמה שהעיר הרב נגד הרד"ק מפעל תעגה, יש לי להשיב,
כי כבר מלאנו מנחי העי"ן הַשְׁוֹבְגָה לקדמתכן (יחזקאל ט"ז נ"ה), ומה שכתב בשרשים שראו
עוג, תעגנה לעיניהם הוכון תעוגנה בדגש הנו"ן, כי הנפרד תעוג אותה ובא הנח תמורת הדגש
עכ"ל, הנה הנוסח היה לפניו תעגינה ביו"ד נח אחר הגימ"ל (כמו שתרצה להדיא במכלול,
דביני הכנויים בפעלי העתיד) ולזה אמר שהנח תמורת דגש כי הראוי הַעֲבָגָה בדגש הנו"ן. ומ"ש

תרגום אשכנזי

וירא יח

וַיִּקַּח בֶּן־בְּקָר רֶדֶד וְטוֹב וַיְהִי אֵל-
הַיָּנֵעַר וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ:
(מ) וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֹלֵב וּבֶן־הַבְּקָר
אֲשֶׁר עָשָׂה וַיְהִי לִפְנֵיהֶם וְהוּא
עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכְלוּ:
(ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךְ שָׂרָה אֲשֶׁר־

אברהם זעלבסט, נאהם אין
יונגעס רינד צארט אונד ניט,
גאב עם דעם יונגע, עם אי -
לענדס צוצוכע-ייטען. (ז) ער
נאהם היערויף בוטטער אונד
מילך, אונד דאז יונגע רינד,
דאז ער צוכערייטען לאססען,
זעטצטע עם איהנען פאר; ער
אבער שטינד בי איהנען אונד
טער דעם בויטע, אונד זיא
אסען. (ט) דא שפראכען זיא צו איהם:

נקוד על א' י' ו'
ויאמר
ע' שפראך:
זיא

תרגום אונקלוס

ר ש י

רְהַט אֲבָרְהָם וְגַסְיָב בֶּר תּוֹרֵי רִבְיָה וְטַב
וַיְהִי לְעוֹלָמָא וְאוּחֵי לְמַעְבַּד יְהִיָּה: (מ) וְגַסְיָב
שָׁמַן וְחֹלֵב וּבֶר תּוֹרֵי דֵי עֵבֶד וַיְהִי קְדָמֵיהוֹן
וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ עַלְגִּיהוֹן תְּחוֹת אֵילָנָא וַיֹּאכְלוּ:
(ט) וַיֹּאמְרוּ לֵיה אֵן שָׂרָה אֲחֵתְךָ וַיֹּאמֶר הָא

את הזוהמ': (ו) בן בקר רד וטוב.
ג' פריס היו כדי להאכילן ג' לשונות
בחדל: אל הנער. זה ישמעאל לחנוכו
במלות: (ח) ויקח חמאה וגו'. ולחס לא
הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה
אורח כנשים אותו היום ונטמאת העיסה:
חמאה. שומן הזלב שקולטין מעל פניו:
ובן הנקר אשר עשה. אשר תיקן קמא
קאז שתיקן אשתי ופייטי קאייחו: ויאכלו.
נראו כמו שאכלו מכאן שלא יונה אדם מן המנהג: (ט) ויאמרו אליו. נקוד על א' ו'
ותחיל

בסשכנא

ב א ו ר

חבב והוא זקן מאד וחלוש במילתו הלך הוא בעצמו אל אהל שרה לזרז אותה בעשיית הלחם
ואחרי כן רץ אל מקו' הנקר לנקר משם בן בקר רד וטוב לעשות לאורחיו ולא עשה כל זה על
יד אחד ממשרתיו הנומדים לפניו. (הראב"ן): וטוב, שמן וכן תרגם י"ב: לעשות אחר,
לחקן אותו ולבשלו: (ח) ויקח חמאה וחלב, לפי פאטו של מקרא לא הוכרך לפרש שהביא
את פת לחם על השלזן אלא התייחסת שלא אמר להם הוכרך לומר שהביא, הנאת פת על
השלזן אינו חידוש אבל ה'ל' והחמאה והנצר שאינו מזומן לכל האורחים הוכרך לפרש.
(הראב"ן): חמאה, שומן הזלב שקולטין מעל פניו, (רש"י) וכן ת"א וי"ב שמן, וכן
מחורגם ב"א: והוא עמד עליהם, שמך אליהם לשמש, כשאיס יושב ואחד עומד אכלו
קוראו עומד עליו, וכן וארצה את אדני ישב על כסא וגו', שרפס עומדים ממעל לו (ישעי'
ו' א' ב'), וכן במיכיהו ובל לבא השמים עמד עליו מימינו ומשמאלו (מלכים א' כ"ב י"ט).
(הראב"ן): (ט) איה ישרה אשתך, אע"פ שהיו יודעים היו שאלים כדרך שמכינו נהק"נה
שומר לאדם איכה (בראשית ג' ט'), וכן בכלעם מי האנשים האלה עמך (במדבר כ"ב ט'),
וכן

ה מ ע ר

הרב שנעבור כי מנינו השם מעוג לכן חשב הרד"ק שהוא מנחי העי"ן, לא נראה לי שהרי הרד"ק
בעצמו כחז שם שלדעתו מעוג אינו מענין זה רק הוא כמו לעג והוא מלשון ח"ל ע"ס, אך
לדעתי סבר הרד"ק שנקרא עוגה מלשון התלמוד עג עוגה ועמד בתוכה (תענית כ"ו), שעיניו
עשה מחוגה (עין עירך ערך עג), (ואולי נחלק ח"ת בעי"ן והוא כמו חוג) כי העוגה היא
בתענית עגולה, גם במסורה על העגנה איתא לית וחסר, וכיון שנקרא שם חסר הכי נראה
כי לעלומי העי"ן יחסב.

וירא יח

וַיֹּאמֶר הֲנֵה בְּאֵהָל: (י) וַיֹּאמֶר
שׁוּב אֲשׁוּב אֵלַיךָ כְּעַתְּ תִּהְיֶה וְהֵנֵה-
בֶן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וְשָׂרָה שָׁמְעַת
פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא אֶתְחַרְוּ:
(יא) וַאֲבָרְהָם וְשָׂרָה וְקָנִים בָּאִים

תרגום אשכנזי קל

זיא אוזט אים צעלטע. (י) יע=
נער שפראך: איד ווערדע איד
בער דאז יאהר אום דיעוע
צייט וויעדער צו דיר קאממען,
דא ווירד דינע פרויא שרה
אינען זאהן האבען. שרה
הארטע דיעועס אים אינגאנצע
דעם צעלטעס, דען דער איינ-
גאנג וואר הנטער איהם. (יא) נון ווצרען אברהם אונד שרה אלט אונד בעטאגט,

תרגום אונקלוס

בְּמִשְׁבָּנָא: (י) וַאֲמַר מִיִּתְב אִיתוּב לְוָרְחָךְ
בְּעֵדֶן דְּאִתְּוֹן קַיִמִין וְהָא בֶר לְשָׂרָה אֲתִתְךָ
וְשָׂרָה שָׁמְעַת בְּתַרְע מִשְׁבָּנָא וְהוּא אֶחְזַרוּהִי:
(יא) וַאֲבָרְהָם וְשָׂרָה סִיבּוּ עֲלֵהּ בְּיוֹמִין פֶּסֶק

ר ש י

ותניא רבי שמעון בן אלעזר אומר
כל מקום שכתב רבה על הנקודה אחת
דורש הכתב וכן הנקודה רבה על הכתב
ואתה דורש הנקודה שאף לשרה שאלו
איו אברהם למדנו שישראל אד' באנסני'
שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש.
בב"מ אומרים יודעים היו מלאכי השרת
מלמהו

שרה אמנו היכן היתה אלא ל' זודי' צמוצ' היתה כדי לחבנה על בעלה. א"ר יוסי בר מניא כדי לשגר
לה כוס של ברכה: הנה נאהל. כנועה היא: (י) בעת חיה. בעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה ולפסח
הבא נולד יצחק מדלף קדין בעת אלא בעת. בעת חיה בעת הזאת שרה' חיה לכנס שתהיו כלכם שלמי'
וקיימי': טוב אשוב. לא נצרו המלאך שישוב אליו אלא בשליחותו של מקום אמר לו. כמו ויאמר לה מלאך
ה' הרבה ארבה והוא אין בידו להרבות אלא בשליחותו של מקום אמר לו בן ב"ר: והוא חזרו. הפתח

ב א ו ר

וכן יעזי' שהי' יודע שאל כך לחזקי' בשלומי אויל מרודך, וכל זה דרך התחלת הדיבור,
(הרשב"ם): (י) שוב אשוב אליך בעת חיה, הרב"ק בשרשים שרש חיה פי' שהיה לשון יולדת
מלצין מו"ל שקראו ליולדת חיה כמ"ג והמיה תנוול את הסנדל (יומא פ"ח דף ע"ג ע"ב),
והי' ביאורו פה לשנה האחרת בעת הזאת תהי' שרה חיה ופי' אחר בן והנה בן לשרה אשתך, אבל
ר"י והראב"ע משרשים מלצין חיים, אך לדעת הראב"ע הוא תאר לשנה שכתב בעת הזאת
בשנה האחרת ושרה חיה כמו כה לזי (שמואל א' כ"ה ו'), וכן פי' הרב"ק בשרשים (שם)
בתחלת דבריו, אולם לדעת רש"י היא בשורה לכל בית אברהם שיהיו חיים לשנה הבאה, והי' ^{לדעתו}
מלת חיה עם המקרה מופשט מהמתואר כמו חיות, כי רוב שמות המקרה באים בלשון
נקבה, וב"כ רש"י בפירוש בעת הזאת שרה חיה לכנס שתהיו כלכם שלמים וקיימים עכ"ל,
ולכוונה זאת תרגמו אונקלוס ויב"ע דאיתון קיימין. והנה לדעת רש"י לא בישרו המלאך שישוב
אלא בשליחותו של מקום אמר לו בן כאשר מלאכו ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה את זרעך
(בראשית י"ו י'), והוא אין בידו להרבות אלא בשליחותו של מקום אמר לה בן אף כאן בן,
והואך לזה לפי שמהלך נצאר ויאמר ה' וגו' לאועד אשוב אליך, והראב"ע מפרש כי ויאמר ה'
הוא דברי המלאך ונקרא בשם שלחו, ושב אליו בשנה האחרת אם לא שזיכר מזה בכתוב להלן,
ונכון הוא לפי דרכנו (שהוא דרך הראב"ע) שכל המראה הזאת היתה ע"י המלאכים וכולה היא
ביאור לפסוק הא' וירא אליו ה': ושרה שמעת פתח האהל והוא אחריו, שיעורו, שרה
שמעה כל זה בעמדה בפתח האהל לפי שהפתח הי' אחרי המלאך, ולכן היתה יכולה לשמוע
דבריו, וכן פי' רש"י שוהוא שב על הפתח כי פתח לשון זכר כמו והנה פתח אחד (יוזקאל
ח' ח'), ופתח הבית דלתותיו (ד"ה ב' ד' כ"ב), והראב"ע מפרש ששב והוא על המלאך שהי'
חזרו האהל, ואברהם יושב בפתח האהל ולא ראם את שרה, אבל יותר נראה ששב על הסמוך
ול' על הרחוק: (יא) ואברהם ושרה וקנים, הוא תאר, ושיעורו, היו זקנים, וכן מתורגם
בל"ז, ואנקלוס ויב"ע תרגמו כאלו הוא פעל עבר, כפי הכוונה: באים בימים, האדם בימי
במכותיו

תרגום אשכנזי

אונד זיא האטטע ניכט מעהר דאז געוועהנלכע וויא אנדע רע ווייבער. (יג) דא לאכטע שרה אין איהרעם הערצען, אונד דאכטע: נאכדעם איך אלט בין, זאללטע איך וויע.

דער ר ש י

וירא יח

בַּיָּמִים תִּדְלַל לְהַיּוֹת לְשָׂרָה אֲרַח כְּנָשִׁים: (יג) וְתִצְתַּק שָׂרָה בְּקַרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלַתִּי הִי תַהֲדִלִי

עדנה

תרגום אונקלוס

מְלַמְּהוּי לְשָׂרָה אֲרַח כְּנָשִׁיא: (יג) וְחַיִּיכַת שָׂרָה בְּמַעְהָא לְמִימָר בְּתַר דְּסִיבִית הָהִי לִי עולמו

היה אחר המלאך: (יא) מדל להיות. פסק ממנה דרך נשים גדות: (יב) בקרבה. מסתכלת במעיה ואמרה אפשר הקרובים הללו טוענין וולד השדים הללו שלמקו מושנין

באור

במורותיו יקרא עומד בימים ויקראו ימיו כי הם שלו כלשון את מספר ימיו אמלא (שמות כ"ג כ"ו), אבל כאשר יזקין ויחי ימים רבים מרוב בני האדם נדורו יקרא נא בימים מפני שהוא כנא בארץ אחרת נוסע מעיר ונא אל עיר מיום אל יום. (הרמב"ן): ארח כנשים, מנהג נשים הילדות והוא הנדות וכן אמר בני דרך נשים לי (בראשית ל"א ל"ה), והוא הזמן הראוי להריון כי אחרי הפסק האורח מחמת זקנה לא תהיינה עוד: (יב) לאמר, שרש אמר יובן לפעמים על המחשבה שהיא אמירה פנימית, כמו האמרה בלבנה (ישעי' מ"ו י' ולפניו ב' ט"ו), אמרתי אני בלבי (קהלת ב' א'), ולפעמים אף שאין מפורש אחריו בלב יתפרש על המחשבה כמו הלהרגני אתה אומר (שמות ב' י"ד), פי' אתה מושב, ויאמר להנפש את דוד (שמואל ב' כ"א ט"ו), פי' יום להרגו, וביאורו שלחקה ואמרה בלבה אחרי בלתי וגו', ולא הוליאה דבר מפי, ולכן היתה יכולה לכחש. והנה לשון חשק יתבאר על ה' ענינים, (ספוטען, טפאטטען, זאכען, טיאפפען, פרייען), וכל אחד יובן מענינו, וכתב הרמב"ן כי השחוק שנקרב הלב הוא ללעג כמו יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו (מחלים ב' ד'), ולא יאמר בשמחה, אבל השחוק אשר לשמחה הוא כפה כמו אז ימלא שחוק פינו (שם קכ"ו ב') עכ"ל, וכוונת הרב ז"ל שכל מקום שיזכיר הכתוב בפירושו שהי' השחוק בלב אז הוא שחוק של לעג וכל מקום שיפרש שחוק כפה אז הוא וודאי של שמחה, ואולם כל מקום שנאמר שחוק סתם יפורש לפי ענינו, וכבר בארנו למעלה סוף פ' לך לך שבאברהם נאמר ויפל על פניו וילחק (בראשית י"ו י"ז), שנפל על פניו מחזקת יד הנבואה שצרתה עליו א"כ אין ספק שהי' שחוק של שמחה, וכאן בשרה באר הכתוב שהי' השחוק בקרב לבה והוא א"כ ללעג, גם לא אמרה בלבה דרך תמיה קיימת כאשר אמר אברהם, כי אם דרך הרחקה גמורה אחרי בלתי היתה לי עדנה, כמשפט המלעיו, וכן באר השם את משנות לבה, האף אמנס, הגם אמת הדבר שאלד: בלתי, שרשו בלה והוא מקור מן הקל, וענינו ל' זקנה: היחה לי, עבר במקום עתיד

המעמר

(יב) וחצחק, עיין בבאור כמה שהשביל לפרש דעת הרמב"ן, ואל יקשה בעיניך שאם כוונת הרמב"ן רק אם יפורש בו לב אז פה, מה ראיה הניא מן יושב בשמים ישחק ששם לא נזכר לב ואף מענינו נדע שהוא לעג כי נאמר לפי שבא אה"ז אז ידבר אלימו הרי שלפני זה היה רק במחשבה. לאמר, לדעתי הכוונה שלחקה באופן שיובן ממנו כאילו אמרה אחרי בלתי וגו', וכמוהו ותקרא לנער אי כבוד לאמר גלה כבוד מישראל (ש"א ד' כ"א), וכן יאמר הלועז: (דחם זק פיעז זאז גען ווקאלטע, חזם —).

עֲדָנָה וְאֲדָנִי זָקֵן: (יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־אַבְרָהָם לְמַה זֶה צִחְקָה שָׂרָה
לֵאמֹר הֲאֵף אֲמַנָּם אֶלֶד וַאֲנִי
זָקֵנְתִי: (יד) הִיפְלֵא מִיְהוָה דְּבַר

למועד

דער וואָללוסט האַבען, אונד
מיין הערר איזט אויך אַלט.
(יג) היערויף שפראך דער עווי:
גע צו אברהם: וואָרום לאַז
טע שרה, אונד דאַכטע: זאַלל
טע איך וואָהל נאָך געבעה
רען, דאַ איך דאָך אַלט בין?
(יד) איזט וואָהל דעם עוויגען
עטוואַס צו וואונדערבאַר? צור

בעי

ר ש י

תרגום אונקלוס

עֲדָנָה וְרַבּוֹנֵי סִיב: (יג) וַאֲמַר יי לְאַבְרָהָם
לְמָא דַּנָּן חִיבְתָ שָׂרָה לְמִימַר הַבְּרַם בְּקוֹשְׁטָא
אֵילִיד וַאֲנָא סָבִית: (יד) הִיחַפְּסִי מִן קָדָם

מושכין חלב תנחומא: עדנה. כחלות נשר
ולשון משנה משיר את השער ומעדן את
הנשר. ד"א לשון עידן זמן וסת נדות:
(יג) האף אמנס. הגם אמת אלד: ואני
זקנתי. שנה הכתוב מפני השלום שהרי
היא אמרה ואדוני זקן: (יד) היפלא.
כתרגומו

ב א ו ר

עתיד כמו תהי לי, והכוונ' תתקדש לי: עדנה, תענוג נערות ועדונו עד שיהי' מותר יתהוה
ממנו הולד: ואדני זקן, ועוד כי גם אדני זקן, ואין לחשוב שגרה לא האמינה ביכולת האל,
אלא שלא ידעה שהם מלאכי אל ובמנותו באים לבשרה, רק חשבה שהם אנשים ודנריהם
אלו אינם רק צרכ' כדרך האורח המבדך לנעל הנית ערם לכמו מעמו בעבור שנהנה ממנו
ואכל משלו, ובעבור שראו כי היה ברכת ה' בכל אשר יש לו, אבל בן אהלו משרה אשתו (עם שיש
לו משפחתו), לכן ברנבוהו בזה ואמר האחד טוב אשוב, אולי הי' בדעתו לעבור בדרך הזה
לשנה הבאה, ולכן לחקה שרה על זה בחשבה שהיא ברכת שוא, וגם אברהם לא הכירם ולא
ידע שהם מלאכי מעלה, כי לא התודעו אליו ואכלו לעין כל באנשי', ואף כשהלכו משם נאמר
ויקמו משם האנשים ואברהם הלך עמם לשלחם, נעבור חשבו שהם אנשים, וכן כתב רש"י
לשלחם, ללוותם, נסבור אורחים הם עב"ל, אבל האמין להם בעבור שנבר נגלה עליו האל
בטרם שאל עממו ויאמר לו אני אל שדי וגו' והבטיח לו שגרה תלד לו בן לשנה האחרת,
אכן שרה לא ידעה עדיין מהבטחת האל לאברהם כאשר כתב הרמב"ן ז"ל, והנה עם שגרה
לא ידעה מהבטחת האל לאברהם קודם המילה, גם לא הכירה שהם מלאכי אל, עב"ל
האשים אותה השם, כי אולי נדמו האנשים ההם בעיניהם כאלו הם קדושי עליון ונביאים
והברת פניהם ענתה נס, והי' ראוי לה להחשיב דנריהם ולא להחשיבם לנמוע עד שתחזק
עליהם, זהו שיעור מה שנרא' לי בענין זה, ומלאחי נפי' ר"ע ספורנו שגם הוא כוון בקולר
מלין אל מה שכתבתי: (יג) האף אמנם אלד, הגם באמת יהי' זה הפלא שאלד, ומלת אמנס
שראו אמן והמ"ם נוסף כמ"ם שלשם, והאל"ף בקנון, ומלאונה בקמץ, אמנס הי' (מלכי'
ב' י"ע י"ז): ואני זקנתי, רש"י פי' ע"פ חז"ל שגינה הדבר מפני השלום כי היא אמרה
ואדני זקן, אבל לפי פשוטו אין לורך לזה כי היא אמרה שניהם אחרי בלתי וגו' ואדני זקן,
ובאמת עיקר הלחוק הי' בעבור זקנתה ומאמר ואדני זקן טפל לזה, כי כבר הוליד אברהם
מהגר והוא בן פ"ו שנה, ולכן כשהגיד ה' לאברהם לא הגיד רק עיקר דברים והוא מאמר
אחרי בלתי וקולר שארית הדברים: (יד) היפלא מה' דבר, לשון פלא נופל על הדבר הנעלם
והמכוסה כמו כי יפלא ממך דבר למשפט (דברים י"ז ח'), ועל הדבר המופרש והמונדל שגם
הוא קרוב מענין ההעלמה כמו לפלא נדר (במדבר ט"ו ג'), והואשאל על הגם והפלא שהוא
ענין נעלם סבתו מבני אדם, וגם הוא מופרש ומונדל מכל מעשי האדם, והכוונה פה יהי'
שום דבר נעלם ומונדל מאת האדם לעשותו, והמתרגם האשכנזי תרגמו מלשון נס, וכוונתו
כמו

בעשטימומטען צייט איבער דאז יאהר קאממע איך וויעדער צו דיר, אונד שרה האט אייגען זאָהן. (טו) שרה לייגנעטע אונד זאגטע: איך האבע ניכט געלאַכט! דען זיא פֿירכטעטע זך; ער אבער שפראך: ניין! דוא האסט אללערדינגס געלאַכט. (טו) דוא מעננער שטינדען פֿאַן דאָ אויף, קעהר טען זיך נאך דער זייטע פֿאַן סדום

למועד אשוב אליך בעת היתה ולשרה בן: * (טו) ותכחש שרה ו לאמר לא צחקתי כי ו יראה ויאמר ו לאכי צחקתי: (טו) ויקמו משם האנשים וישקפו ער פני

סדום

ר ש י

תרגום אונקלוס

בתרגומו היחבסי וכי שום דבר מופלא ומופד ומנוסה ממני מלעשות כרזוני: למועד. לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אחמול למועד הזה בשנה אחרת: (טו) כי יראה כי לחקת. הראשון משמש לשון דהא הוא שנותן טעם לדבר וחכמה שרה לפי שיראה והשני משמש בלשון אלא ויאמר לא כדנכך הוא אלא לחקת. שאמרו רבותינו כי משמש בד' לשונות אי דלמא אלא דהא: (טו) וישקיפו כל השקפה שנמקרא לרעה חזן מהשקיפה ממעון קדש (דברים)

בפתגמא לזמן אהוב לותך בעידן דאהון קיימין ולשרה בר: (טו) וכדיבת שרה למימר לא הייכיח ארי דחילת ויאמר לא ברם הייכיח: (טו) ויקמו מתפון גובריא ואסתכיאו על אפי סדום ואברהם אזיל עמהון

עמהון

ב א ו ר

כמו שזכרנו שבין הנם וההפרשה וההעלמה חמד הוא, וכן נאמר לא יכלא ממך כל דבר (ירמיה' ל"ב י"ז): מה' הרשב"ם מפרש כי ויאמר ה' בפסוק הקודם הוא המלאך הגדול שבהם, ואמר היפלא מה' שלחתי אליך דבר: (טו) ותכחש שרה, לא פורש בכתוב שאמר לה שבהם דבר השם למה זה לחקה וגו', אך הוצ' מובן מעינו, ולשון הרמב"ן והנה אברהם אמר אלי' למה לחקת היפלא מה' דבר ולא בירש אלי' כי השם גלה אליו סודה והיא מפני ירחמה אל אברהם נחמה זו כי חשנה שאברהם נהנה פניה יאמר כן או מפני שחקה ולא נחמה שנת והולאה בדבר ולא שמחה והוא אמר לא כי לחקת או הכינה כי בנבואה נאמר לו כן ושחקה ולא ענתה אותו דבר עב"ל: ויחכן לפי פשטות הכתוב ששרה עמדה פתח האהל ושמעה חת דבר המלאך כאשר שאל למה זה לחקה שרה וגו', ובעבור שלא ידעה כי מלאך ה' הוא והיתה יראה מאברהם, השיבה אותו דבר והנחיתה את מאמרו, והמלאך ענה ואמר לא כי לחקת, ויהי ויאמר מוסב על האומר הנזכר למעלה שהוא המלאך: כי יראה, לי דהא, לפי שיראה: יראה, פעל עבר לגזרת פֿעל: כי צחקת, אלא לחקת, רוב כי שאמר לא מתפרשים אלא, שהרי כי משמש בארבעה לשונות אי דלמא אלא דהא, וכן לא תשתמוה לאלהיהם וגו' כי הרם תהרסם (שמות כ"ג כ"ד), ולא תקפן את ידך וגו', כי כחח הפתח וגו' (דברים ט"ו ז' ח'). (הרשב"ם): (טו) ויקמו משם האנשים, שנים מהם הלכו לסדום כדכתיב ויבאו שני המלאכים סדמה, וגדול שבהם הי' מדבר עם אברהם, והוא שנחב זו וה' אמר המנסה אני וגו', וכן ואברהם עודנו עמד לפני ה', פסוקים אלו מדברי שלישי. (הרשב"ם): וישקפו, ענין השגחה והלכה, ונשחמזו נשרש זה לפעמים בלשון הכעיל ולפעמים בל' נפעל כמו ונשקפה על-פני הישימן (במדבר כ"א כ'), הנשקף על פני הישימן (שם כ"ג ל"ב), לדק משמים נשקף (תהלים פ"ה י"ב), בעד אשכנזי נשקפתי (מזלי ז' ו'), לפי שהעומד במקום גבוה ומניח הוא נשקף

וירא יח

סדרם ואברהם הלך עמם לשלחם: (יז) ויהיה אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה: (יח) ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום

תרגום אשכנזי קלב

סדרם, אונד אברהם גינג מיט איהנען, זיא צו בענגלייטען. (יז) דער עוויגע אבנר שפראך: זאללטע איך פאר אברהם פערעהעלע, וואס איך פאר האבע? (יח) דאך אברהם צו איינעם גראסען אונד מעס.

ר ש י

(דברים כ"ו) שגדול כח מתנות עניים שהיפך מדת הונו לרחמים: לשלחם. ללוותם כסבור חורמים הם: (יז) המנסה אני. נחמיה מה שאני עשה בסדרם לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו אני נחתי לו את הארץ הזאת וממשה כרכין הללו שלו הן שני גדול הכנעני מלידון באכה סדומה ועמורה וגו'. קראתי איתו אברהם אב המין גויס ואשמיד את הנני' ולא אודיע לאב שהוא חוקני: (יח) ואברהם היו יהי'. מדרש אנדה זכר לדיק לברכה האיל והזכירו ברכו. ופשוטוכי ממנו אני מעלים והרי הוא חניב לפני להיות לגוי

תרגום אונקלוס

עמהון לאלויהוהון: (יז) ויני אמר המכסי אנא מאברהם די אנא עביד: (יח) ואברהם מיהיה יהוי לעם סגי ותקיף ויתברכו בדיליה

כ א ו ר

נשקף למביטים אליו, ולכן אמר השקיפה שמעון קדשך מן השמים (דברים כ"ו ט"ו), כי הק"נה משקיף ואינו נשקף וכן פה אמר וישקיפו לפי שהמלאכים היו רואים אות' אבל לא היו רואים אליהם: לשלחם, ללוותם, כן פי' רש"י וכן ת"א, וכן מתורגם בל"א: (יז) וה' אמר, נגד מה שאמר בפסוק הקודם וישקפו על פני סדרם, השקפה לרעה לשחתה, אמר כה אל' ה' אמר שלא יתכן לנסות דבר זה מאברהם איהני, ולכן מתורגם בל"א (דער עוויגע חבער טפרחך): המכסה אני מאברהם, שאני רולה להפוך את סדרם ואני יודע שנינו ישמרו דרך ה' ויזכו להביא עליהם את אשר דבר לאברהם לחת להם את ארץ כנען ואלי העיירות מנחלת בניו הם בדכתיב פננול בני כנען ככ" נח ויהי גדול הכנעני מלידון ברכה גררה עד עוה באכה סדמה ועמרה ואדמה ולבנים עד לשע (בראשית י' י"ט) ואיך אחריו קרקע שלו וקרקע בניו שלא מדעתו, (הרשכ"כ), וכן פי' רש"י, והוא מנ"ר, ואני בעניי לא ידעתי מאין נודע להם שהערים האלה הם מארץ כנען, כי אולי מגיע הגבול עדיהן ולא הן בכלל, והנה לפי פשוטי המקראות שנגזלי הארץ כפ' מסעי נראה שאיננו כן, כי ערי הגבול יש מהן שהן בתוך הגבול ונחשבות לח"י ויש מהן חוץ לגבול, והנה כתוב שם והי' לכם גבול נגב מקלה ים המלך קדמה (במדבר ל"ד ג'), יהי' סירושו שגבול נגב מחיל מקלה ים המלך שהוא נמורת ח"י, ואף אם ישוב קדמה על ים המלך, ור"ל שהגבול מחיל מקדם לים המלך נמלת הים בתוך גבול ח"י, הנה עדיין לא שמענו רק שהים הוא לח"י, והוא רק שלק קטן ממנה במקום עמק השדים אשר שם ערכו מלחמה ארבעה מלכיות את החמשה, ונשמע ממנו כי שארית המדינ' לא לח"י תחשב, (ואולי משה בעת נחבו התור' לא ראה לגבול הארץ ההיא צ"ו הגבול בעבור שבר היתה ארץ מלכה ולא ילית עוד היושב בה), אבל נראה יותר כי ביאור המכסה אני מאברהם הוא כפשוטו בעבור שהוא אברהם אין ראוי לבשות ולהעלים ממנו דבר, והוא ע"ד שאמר הכתוב כי לא יעשה אדני ה' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הונחיים (עמוס ג' ז'), ומפרש להלן מהו האהבה ומה הנעוה לו בעבורה ואמר ואברהם היו יהי' וגו', ואמ"ז מפרש מדוע אהבו השם, ואמר כי ידעתי למען אשר יזכה וגו', וכן פי' רש"י בפסוק שאמ"ז אהו ביאורו לפי פשוטו, וגם ביאור זה הוא בנ"ר, וכן מתורגם בל"א: (יח) ואברהם היו יהי', ל' הרמב"ן והנכון כי ה"ש דבר בכבוד אברהם אמר הנה הוא עמיד להיות לגוי גדול ועצום ויהי' זכרו בזרעו ובכל גויי הארץ לברכה לכן לא חנפה ממנו כי יאמרו הדורות הבאים איך בשה ממנו או איך נתאכזר הכדיק על שבינו הקונים עליו ולא רחם ולא התפלל עליהם כלל והגלו אליו

ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ: (יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יהוה לעשות צדקה ומשפט למען הביא יהוה על-

טיגען פֿאלקע ווערדען ווירד, זא דאס זיך אללע פֿעלדער דער ערדע מיט איהם זענען ווערדען; (יט) דען איד האבע איהן צום פֿריינדע ערוועהלט, אונד ווייס, דאס ער זיינען קינדערן אונד זיינעם הויזע נאך איהם געביעטעהען ווירד, דען וועג דעם עוויגען צו בעאכאט.

אברהם טען, טוגענד אונד גערעכטיגקייט צו אויבען, דאמיט דער עוויגע דעם אברהם ער פֿאל-

תרגום אונקלוס

רש"י

בדיליה כל עממי ארעא: (יט) ארי גלי קדמי בדיל די יפקיד יח בנוהי יח אנש ביחיה בתרוהי ויפרון אורחן דתקנן קדם יי למעבד צדקהא ודינא בדיל דייתי יי על אברהם

לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ: (יט) כי ידעתיו. לשון חנה כמו מודע לאישה (רות ב') מודעתנו ואלדך בשם ואמנם עיקר לשון כלם אינו אלא לשון ידיעה שהמחנך את האדם מקרבו אללו ויודעו ומכירו ולמה ידעתיו למען אשר ילוה לפי שהוא מלוה את בניו עלי לשמור

דרכי ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני כי שיזוה את בניו וגו' אין למען נופל על הלשון: ילוה ל' הווה כמו ככה יעשה איוב (סימן א'): למען הביא. כך היא מלוה לבניו שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו' על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדו כל המעמיד בן

באר

אליו טוב ויפה כי ידעתי בו (יהוא לפי מה שפרש הוא כי ידעתי) שהוא מכיר ויודע שאני ה' אוהב לדקה ומשפט כלומר שאני עושה משפט רק בלדקה ולכך יזוה את בניו וביתו אחיו לאחו דרכי והנה אם נדרך לדקה ומשפט יפיערו יחלל לפני להניחם וטוב הדבר ואם חייבין הם לגמרי גם הוא יחסון במשפטם ולכן ראוי שיבא בסוד ה' עכ"ל: ונברכו בו, מבניו ובעל ובעמו שהיו מבוכים בשבילו ומלת והתברכו איננה כן רק הם מתברכים בו, (הראב"ע), וכן תרגום אונקלוס פה, ויותר מנאר בתרגום יונתן בן עוזיאל, ויתברכו בדיליה זכותיה כל עממי ארעא, אבל הם תרגמוגם והתברכו כן, והפך מזה תרגם המתרגם לל"א כי תרגם ונברכו כמו והתברכו, כידוע מדרך הדקדוק כי יש מין נפעל אשר יתבאר ע"ד ההתפעל על דעת המדקדקים הקדמונים: (יט) כי ידעתי, לשון חנה כמו מודע לאישה (רות ב' א'), אלא בעו מדעתנו (שם ג' ב'), ואלדך בשם (שמות ל"ג י"ז), ואמנם עיקר לשון כלם אינו אלא לשון ידיעה שהמחנך את האדם מקרבו אללו ויודעו ומכירו ולמה ידעתי למען אשר ילוה לפי שהוא מלוה את בניו עלי לשמור דרכי, ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני כי שיזוה את בניו וגו' אין למען נופל על הלשון, (רש"י), והרמב"ן רוכה לפרש ידעתי לשון גדול ורוממות והביא ראיות לדבריו. ולפי דעתי הכל ענין אחד, והכל נובע מענין ידיעה ממש כמ"ש רש"י, וכמ"ש לעיל בפסוק והאדם ידע את חוה אשתו (בראשית ד' א') ע"ש, וכתב עוד או יאמר ידעתי שיזוה וכן למען ינוח שורך וחמך (שמות כ"ג י"ב), שינוח עכ"ל, ואולם אין משם רא"י כי הוא כפשוטו מורה על נתינת טעם וסנה כמו שאפרש הוא בעלמו במקומו ואעתיק לשונו שם אי"ה, והנה באמת מלת למען קשה גם לפירש"י, שפירשה כמו בעבור, כי הנרא' אף ששתי המלות הוראתן הסנה עם כל זה יש הבדל ביניהן, שתיבת בעבור תורה על הסנה הפועלת ותיבת למען על הסנה התכליתית והוא כמו כדי בלשון חז"ל, ולפי פירש"י הכוונה לתת סנה פועלת המביאה אל האהבה, אהבתיו בעבור שיזוה ואין זה מהוראת למען, ולכן נראה לפי עומק פשטות הכתו' שהכוונה לכלול שתי הסוראות יחד, שכן תיבת ידעתי סובלתן כמ"ש, כאלו אמר ידעתי שיזוה ואהבתי אותו ובעבור שיזוה ולזה כוון המתרגם האשכנזי ע"ש: למען הביא ה' על אברהם, כך יזוה לבניו שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו',

וירא יח

תרגום אשכנזי קל

אברהם את אשר דבר עליו: (כ) ויאמר יהוה זעקת סדום ועמרה כי רבה והטאתם כי כבדה מאד:

פאלגען לאססע, ויאם ער איי בער איהן פֿערהייסען האט, (כ) אלזא שפראך דער עוויגע: דא דאז געשרייא איבער סדום אונד עמרה זא גראס, אונד איה רע זינדע זא זעהר שווער איזט, זא

ארה

תרגום אונקלוס

ר ש י

דיק נאילו אינו מת: (כ) ויאמר ה' אל אברהם זעקת סדום וגו' כי רבה כל רבה שנמקרא הטעם למטה בני"ת לפי שהן

אברהם יח די מליל עלוהי: (כ) ויאמר יי קבילת סדום ועמרה ארי סגיאת וחובתהון ארי

ב א ו ר

(רש"י), אבל האתנה שנמלת ומשפט יורה כי אינו מאמר אחד עם למען אשר יורה, גם איננה העבודה הרלויה אשר היא על מנת לקבל פרס, ומלילה לאברהם מעשות זאת ללמוד העבודה הזאת לבניו, ולכן נראה לי כי מאמר למען הביא וגו' שב על כי ידעתיו, והוא מאמר ה' הנוצר למעלה וה' אמר שהוא המלאך הגדול שבהם הנקרא בשם שולמו (כפי דעת הרשב"ס), והשם הנוצר פה הוא הקנ"ה (כמו שפי' הרשב"ס בפסוק היפלא מה', והעתקתיו למעלה, ונמו שיפרש להלן בפסוק וה' המטיח על סדום ועל עמרה גפרית ואש מאת ה' מן השמים, וכפי מה שאעתיק דבריו שם), ויהי מן למען הא' עד הכ' כמו מאמר מוסגר שאינו עיקרי, ודרך בעל הטעמי בכל מאמר כזה להניח בקופו טעם מפסיק יותר מכל הטעמים שלפניו, כמו שכתתי בביאורי פעמים רבות וגם בהקדמתי, ולפי' יהי' שיעור הפסוקים בן, וה' (המלאך) אמר (משנ) המכסה אני מאברהם וגו' ואברהם וגו' כי ידעתיו (ומנבתי בעבור שיהיה לבניו ולבני ביתו שישמרו דרך ה' לעשות דקה ומשפט) למען הביא ה' (הקנ"ה שלחתי) על אברהם את אשר דבר עליו, ומלות כי ידעתיו הם מאמר המלאך בשם שולמו, ומאמר למען הביא וגו' הוא ביאור על כי ידעתיו, לאיזה תכלית חננו ומה יעשה לו בעבור החנה הזאת: (כ) ויאמר ה', המלאך לאברהם שלוחים הללו אני שולח בשביל זעקת סדום כמו שאמר למעלה ואנשי סדום רעים וחטאים (בראשית י"ג י"ג), (הרשב"ס), וכן פי' רש"י והראב"ע שהמאמר הזה הוא לאברהם, אבל מלו' כי שנפסוק שבות על הענין של מעל' לפי דעת הרשב"ס, והוסיף בו מאמר שלם שאמר לאברהם שאני שולח שלוחים אלו בעבור זעקת סדום כי רבה. ולדעת המתרגם האשכנזי אין לורך לתוספת הזה, ושעור והמשך הכתובי' כך הוא, זעקת סדום בעבור שהי' רבה וחטאתם בעבור שהי' כבדה מאד, לכן ארדא נא וגו': זעקת סדום, זעקת העשוקים אשר יזעקו וישועו מזרוע רשעתם על אחי סדום, בן פי' הראב"ע והרשב"ן ומהר"י אברנבאל, כי ישוב הכוונת במלת זעקת פעם אל הפועל ופעם אל הנפעל כמו במלת תפלה שאמר ושמתים בנית תפלתי (ישעי' נ"ו ז'), ונאמר שמעתי את תפלתך (מלכים א' ט' ג'), וכן מתורגם בל"א: רבה, שרשו רבב, והדגש לחסרון הבי"ת הראשונה

ה מ ע ר

(כ) כי רבה, נזר כתבתי במקום אשר (עיינן שפתי ישנים) כי נפלא הוא ממני למיזא דרך סלולה בדברי הרב המבאר נאן כמה שרצה להלדיק הקמ"ץ ברי"ש (אם גם הוא בניוני), כי כל יודע נטיב דקדוק הלא יבין כי אם יהיה בניוני אז לא תהפוך הפת"ת תחת מסכות נאלה רק כי הוגינה תבוא מלרע כדן שם נקנה בה"א קמוצה בסוף, וא"כ ישאר הפת"ת על מקומו והדגש כמשפט, אבל יען שהוא עבר יבוא הטעם בפ"ה כדן כל הפעלים ע"מ השניים ולפי שהוא נהפסק ישתנה הפת"ת לקמ"ץ כי התנועה שלפני המפסיק לא תשתנה כי אם במקומות מעטים, כמו בוי"ו המבור קוד וחום.

(כא) אַרְדָּה־נָא וְאַרְאֵה הַכְּצַעֲקָתָהּ
הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ וְכָלָה וְאִם־לֹא

(כא) זא וילל איך מיך העראב
לאכסעו, אינד זעהען, ווען זיא
זא געטהאן האבען, וויא דאז
געשרייא פאר מיך געקאממען,
פערדערבען איבערזיא! ווא

אדעה

חרגום אונקלום

ר ש י

אַרְיִה־קִיפַח לַחֲדָא: (כא) אִיחָגְלִי כָעַן וְאִידוֹן
הַקְּבֻלָּתְהוֹן דְּעַלְח לְקַדְמִי עָבְדוּ אַעְבִּיד
עִמָּהוֹן גְּמִירָא אִם לֹא תִיְבִין וְאִם תִּיְבִין
לֹא

שהן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת
אבל זה טעמו למעלה ברוב לפי שמתורגם
גדלה כבר כמו שפרשתי ויהי השמש באה
הנה שנה יבמתך: (כא) ארדה נא.
למד לדיונים שלא יפסקו דיני נפשות
אלא בראיה הכל כמו שפרשתי בפרשת

הפלגה. ד"ח ארדה נא לכוף מעשיהם: הכלעקתה. של מדינה: הנאה אלי עשו. וכן עומדים במרדס
כלה אני עושה בהם. ואם לא יעמדו במרד' אדעה מה אעשה להפרע מהן ביסורין ולא חבלה אותן.

ב א ו ר

הראשונה ונא מלעיל לפי דעת רש"י בעבור שהוא עבר, וכ"כ ר"א בחור בנימוקיו למ' השמיים
שרש רבב, ותמתי הלך דינה להיות מלעיל בעבור הפתח שנשחנה לקמן בשביל האתרוג, כי
כן הוא הדין בכל מקום ששחנה איזה חנועה באם"ף לתנועה אחרת תהי' בה הנגינה להרגיש
השינוי היטב, גם יש פה עוד שנה אחרת שצריך להיות מלעיל כי אחרי הקמץ גדול לא יבז
דגש חזק אם לא נשיג נגינה תחתיה, אבל עם כ"ז אומר אני שהוא עבר כי יגיד עליו רעו
מלת כנדה שהיא באה לגזרת קצ'ל על הרוב וראוי להי' הנינוגי קבדה, כמו וידי משה קבד'ם
(שמו' י"ז י"ב): (כא) ארדה נא, עיין מ"ש בהקדמה ובפ' נח נפסוק וירד ה' לראת את העיר
ואת המגדל (בראשית י"א ה'), על איזה דרך יונן זה בהנורא יתבדך, ולפי פי' הרשנ"ס אשר
בדרכו הלכנו בזה, המלאך הגדול שבהם דבר זאת, ואללו שייך העלם וידועה נפי קבלתו
מהאל ית' וכ"כ מהר"י אברבנאל: הכצעקתה, במפיק הה"א, ור"ל של המדינה או עיר סדס
כי היא היחה אם לכל הערים ההם: עשו וכלה, טעם הפסיק שנין עשו לכלה מפריד הענין
ויהי פירושו אראה אם כלעקתה הנאה אלי כן עשו, אעשה אותם כלה, ומלת כלה שם דבר
לכליון והשחתה, כן פירשו רש"י ורשנ"ס והרמב"ן וכן פי' הראב"ע בשם י"א וכן תרגמו אנקלים
ויונתן בן עוזיאל, וכן מתורגם בלשון אשכנז, אמנם יש להתעורר על בעל הטעמי' ולומר
מי הכריזו לעשות פסיק בין עשו לכלה על הכוונה הזאת, והי' יכול להשיג הטעמים האלו

בפסוק זה, ארדה נא וְאַרְאֵה וְכָלָה וְאִם־לֹא אֵלַי עֲשׂוּ וְכָלָה, על כוונתו
הנזכרת, ולכן נראה לי שכוון בעל הטעמי' גם לכוונה שני' והוא הניחור אשר נזכר בו הראב"ע
ואמר אחר שהניח פי' הי"א, ועל דעתי פירושו אראה אם עשו כלם ברעה הזאת (אמנם לא
כפי שארית דבריו אשר כבר העלו עשן באפו של הרמב"ן ז"ל ואמר עליהם כי מילדי נכרים
יספיקו בו, וחם להם לשארית ישראל להאמין בהם או להעלותם על שפתותיהם, אך כפי מה
שפי' רש"י למד לדיונים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה, או כפי מה שפי' ר"ע ספורנו
אראה זה בפועל בהתגלות לבס שיתקוממו על לוט המתנדב וידעו כל באי העולם כי לא על
חנם הי' העונש הגדול עב"ל, וכן פי' ר"ע ספורנו עשו כלה, עשו כלם שאין ביניהם מוחה
כמו כלה גרש יגרא (שם י"א א'), שענינו כלכם עב"ל, ולפי פי' זה שם בעל הטעמים מוחה
תחת עשו כדי לחבר יחד מלות עשו כלה, ואל תחמה על בעל הטעמים אשר יניח ב' מיני
טעמים על ב' כוונות, כי כן עשה נפ' וישלח בפסוק ויהי נשנן ישראל (בראשית ל"ה כ"ב),
ואולי מזה נחשורר אברהם להתפלל שיאחול להם אם יש שם לדיקים ע"ד ועתה הניחה לי
(שמות ל"ב י'): כלה, לדעת המפרשים כלה אני עושה בהם, יהי' הפעל נכח השם, ורבים
כמוהו במליכות הנבואיות, אם מיטיב שאת (בראשית ד' ז'), יתר שאת ויתר עז (שם מ"ט
ג'), ויתר מזה בספרי הנביאים, חרב על כשדים (ירמ' נ' ל"ה), שהכוונה חרב חבוא על
כשדים, וכן הוא על הרוב השם נכח הפעל: ואם לא אדעה, הרמב"ן פי' אדעה מי הם טאים ו

תרגום אשכנזי קלד

אבער ניכט, זאווילל איך פֿער
שאַנען. (כג) דיא מעננער
ווענדעטען זיך פֿאן דא וועג.
אונד גינגעווען סדום; אברהם
אבער שטאַנד נאָך פֿאַר דעם
עוויגען. (נג) אברהם טראַט
געהער, אונד שפראַך, ווירסט
דוא וואָהל דען גערעכטען מיט
דעם

אֲדַעָה: (כג) וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים
וַיֵּלְכוּ סָדֹמָה וְאַבְרָהָם עֹדְנוֹ עֹמֵד
לְפָנָי יְהוָה: (נג) וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר הֲאֵף הַסִּפָּה צְדִיק עִם־

רשע

תרגום אונקלוס

וכיולא נז מנינו במקום אחר ועמה הורד
עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך
(שמות לג) ולפיך ישפסק נקודות פסיק
בין עשו לכלה כדי להפרידם מינה ממזרת
ורבותינו דרשו הנבעקמה לעקת ריבה
אחת שהרגו מיתה מאונה על שנתנה מזון
לעני במפורש בחלק; (כב) ויפנו משם.
והלח לח הלך לעמוד לפניו אלף הקב"ה
עודנו עומד על אברהם חלף
מכינו הגשה למלחמה ויגש יואב וגו' (ד"ה י"ט). הגשה
לתפלה ויגש חליהו הנביא (מלכים א' י"ח) ולכל
הגם חספה ולתפלה: האף חספה. הגם חספה ולתרגום של אונקלוס
שתרגמו לשון רוגז כך פירושו האף ישיח שתספה לדיק עם רשע;

לֹא אֲחַפְּרֶע: (כב) וְאֶחְפְּנִיאוּ מִתַּמִּין גּוֹבְרִיָא
וְאוֹלוּ לְסָדוּם וְאַבְרָהָם עַד כְּעֵן מִשְׁמֹשׁ
בְּצִלוֹ קָדָם יי: (נג) וְקָרַב אַבְרָהָם וַאֲמַר
הֲבָרְגוּ תְּשִׁיבִי וּבָאָה עִם חֵיבָא: (נד) מָאִים
איה

חולי

באור

אמוס לפ"ז לא היריך אברהם להתפלל על הנדיקים שלא יזיחם עם הרשעים, ולדעת ה"א שהביא
הראב"ע פירושו ארחס חותם ותדבק השגתתי בהם להנילם ע"ד וידע אלהים (שם נ' כ"ה), וכן רק
חכנס ידעתי (עמוס ג' ב'), וכן פ"גם הרמב"ן בסוף דבריו בפרשו הפסוק הזה על דעת מקבלי
האמת, וכן מתורגם בל"א. (כב) ויפנו משם האנשים, במקום שאברהם ליוסם, וכתב הראב"ע כי
ראוי להיות אחר מזמר השם זעקת סדום עד אדעה, מאמר אברהם וגומר מיכף ויגש אברהם ויאמר
האף וגו' ונכנס הפסוק ויפנו משם האנשים להודיע כי בעת שנאו אל סדים אז אמר השם לאברהם
זעקת סדום וכן אמר לנער ויעזר לפניו ויעזר ואתה עמד כיום (שמואל א' ט' כ"ו), והנכון
זה לפי דרכנו כי אמר שהלך אברהם לשלחם נשאר הגדול צבהם וגלה לאברהם כוונת הליכתם
ואמר לו זעקת וגו' ואמר שגמר דבריו חזר לשארו הראשון ואמר שהמלאכים פנו משם והלכו
לסדום ואברהם זעקת הפחד ממנו עד בואם לסדום עודנו עומד לפני המלאך הנשאר (ע"ד
הרשב"ם שפי' בן לפני ה' לפני המלאך לנפש פניו), ומכרש חס"ז מדוע נשתהה כ"כ לפי שיגש
אברהם והתפלל: (נג) האף, הגם, והה"א ראוי להיות במקף פתח כד"ן ה"ח התימה, ובאה בפתח
לנד להרמיב על האל"ף שהוא מהגרון: חספה, לשון כליון והוא פוגל יוכח וכן חספה עלימו
רעות חני חלה בס (דברים ל"ב כ"ג), וחכלה כפל לשון של חספה, אבל חספה מההפעיל
וחספה מהקל, וכן פי' רש"י והרשב"ם, וכן מתורגם בל"א, אבל חנקלים תרגם האף הנרגז:
צדיק עם רשע, יש להפליא על הסתירות אשר בחפלתו זאת מתחלה התפלל שלא להמית לדיק
עם רשע, ובפסוק שאח"ז הוסיף להתפלל שיכלו הנדיקים גם את הרשעים, ועדיין לא נענה
על הראשון, ובפסוק השלישי חזר על הראשון להתפלל רק על הנדיקים: ורש"י כתב בפסוק השלישי
וז"ל חלילה לך, ואם תאמר לא יכלו הנדיקים את הרשעים למה תמית הנדיקים עב"ל, הנה לא
ישב רק סתינת הפסוק הב' עם הג', אך סתירת הא' עם הנ' במקומה עומדת, איך יתחיל
המתפלל

רשע: (כד) אולי יש חמשים צדיקים
בתוך העיר האף תספה ורא-
תשא למקום למען חמשים
הצדיקים אשר בקרבה: (כה) חללה
לך מעשת ו כדבר הזה להמית

דעם באעוויכטע הינריכטען?
(כד) פיעללייכט זינד פֿינפֿציג
גערעכטע אין דער שטאדט,
ווירסט דוא וואהל הינריכטען,
אונד ניכט ליעבער דעם גאנץ
צען אָרטע פֿערגעבען אום
דער פֿינפֿציג גערעכטען
וויללען, וועלכע דאָרינגען

זינד? (כה) עם איזט דיינער אונורדיג, זאָ עטוואַס צוטהון, דען גערעכטען מיט

תרגום אונקלוס

ר ש י

אית חמשים זבאין בגו קרפא הברגו השישי
ולא תשובוק לאתרא בדיל חמשים זבאין
די בגוה: (כה) קושטא אינון דינד מלמעבד
כפחגמא

(כד) אולי יש חמשים לדיקים. י'
לדיקים לכל כרך וכרך כי ה' מקומות
יש. וז"ת לא יזילו הלדיקים את הרשעי'
למה תמית הלדיקים: (כה) חלילה לך.
מולין הוא לך יאסרו כך היא אומנתו
שוטף הכל לדיקים ורשעים כך עשית לדור
המבול ולדור הפלגה: כדבר הזה. לא

ב א ו ר

המתפלל בקטנה, וטרם שיעוהו, יסיי' בגדולה ויבקש חסד גדול מן הראשון, הלא להלן
נוהר מזה, כי לא התפלל אולי יחסרון וגו' עד שנענה על הראשון וכן אולי ימלאון שם
ארבעים וגו' ואלשים ועשרים ועשרה? והכלע"ד, כי הכל היה שאלה אחת להגיל הלדיקים, אך
לפי שידע אברהם כי בן דרכי ההנהג' שניון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע
ומשחית הנל, ולכן נאמ' במזרי' ואחס לא תלאו איש מפתח ביתו עד בקר, ועבר ה' לנגף
את מזרי' וראה את הדם על המזקיף ועל שמי המזוזות ופסח ה' על הפתח. לא יתן המשחי'
לנא אל בתיכם לנגף (שמו' י"ב כ"ב וכ"ג), ופירש"י שם ואחס לא תלאו שמאשר שנתנה רשו'
למשחי' לחנל אינו מבחין בין לדיק לרשע עכ"ל, ולכן כאשר שמע אברהם כי ההשחית תהי'
ע"י המלאכי' הנשלחי', הי' מתירא מן תעבר כוס גס על הלדיקי' כי לא יבחינו, ולכן הגיש
להתפלל עליהם ואמר האף תספ' לדיק עם רשע והטיב אנקלו' בתרגומו הברגו, כי נשעת
הרגו שמת הדין מתוח' אינו מבחין, ואמר אחר זה אולי יש חמשי' לדיקי' בחוך העיר האף
תספ' ולא תשא למקום למען חמשים הלדיקי' אשר בקרבה, ותהי' הנווי' שאס יש שם חמשי'
לדיקי' ישא למקו' ולא ישלח שם המלאך המשחי' כדי שינללו הלדיקי', ופי' למען חמשי' הלדיקי'
שינללו ולא שיזילו, ולכן פי' ואמ' בפסו' הג' שאס לא תעש' כן ותשלח עבד' מלאך המשחי'
להשחית' וכלי ספק גם הלדיקי' יסופו עמהם, מולין הוא לך דבר זה להמית לדיק עם רשע
וגו', (ואף שלפי דרכנו שהוא דרך הרשע"ס שאל המלאך דבר כל זאת, מ"מ לא הית' התפל'
אליו, כי היא לה' לבדו רק עם המלאך דבר להשיב לו דבר מאת ה', והוא השיבו כל התשובו'
בשם ה' שולחו), בן נ"ל בניאור התפל' הזאת: (כד) בחוך העיר, סדום כי היא העיקרית
והגדולה שנהם, ומלך סדום הי' ראש לכל המלכיו' שנמקו' ההוא, ולפ"ד תהי' הכוונ' בכל
עיר מהם: ולא חשא למקו', ולא תשא עונם כי סליחת העון היא נשיאתו ונטילתו מעל
האדם: למקום, הראב"ע כ' כי למקו' הוא סדום כי נעבורו נגש אברהם להגיל את לוט,
ולפ"ד אין לשאוד את אברה' שלא יחוש על אנדן כל הערים ולא ידאג רק על קרובו, גם מדוע
לא התפלל נפי' על לוט, הממוני ית' יבס' ויסתיר כוונתו, אבל אומר אני שתהי' הכוונ' על
המקו' אשר ימלאון שם הלדיקי' אס במדום או באחרת, אותו המקום בלבד ימלט ולא יבסם
בה המשחית כדי שינללו הלדיקים, והית' ג"כ בוונתו אס ימלאו חמשים לדיקים מפוזרי' בכל
הערים ימלטו כלן כדי שינללו הלדיקי', אבל לא כאש' ימלאו כלם באחת מהם שיכולין להנלל
בתוכו, שינללו כלן בזכותם: (כה) חללה לך, מולין הוא לך ושרשו חלל והוא הפך הקדוש'
כמו

צדיק עם רשע והיה כצדיק
 כרשע הללה לך השפט כל
 הארץ לא יעשה משפט:
 (כו) ויאמר יהוה אם אמצא בסדם
 חמשים צדיקים בתוך העיר
 ונשאתי לכל המקום בעבורם:
 (כז) ויען אברהם ויאמר הנהנא

דעם באועוויטע אומצובריני
 גען, דאס דער גערעכטע אונד
 דער באועוויט גלייך וויא;
 עם איזט דיינער אונווירדיג!
 זאלל דער ריכטער דער גאנץ
 צען ערדע ניכט גערעכטיגקייט
 איבען? (כו) דער עוויגע שפראך:
 ווען איך אין סדום פֿינפֿציג גע
 רעכטע אין דער שטאדט פֿינ
 דען ווערדע, זא ווילל איך
 דעם גאנצען ארטע אום איה.
 רענטוויללען פֿערגעבען.

הואלתי

(כז) דא אנטווארטעטע אברהם אונד שפראך: איך האבע נון איינמאהל אנגעפאנגען, מיינעם

תרגום אונקלוס

כפחגמא הדין לשיצאה זכאה עם חייבא
 ויהי זכאה כחייבא קושטא אינון דיגן
 דדאין כל ארעא לא יעביד דינא: (כו) ואמר
 יי אם אשבח בסדום חמשיין זכאין בגו
 קרוא ואשבוק לכל אתרא בדילהון: (כז) ואתיב אברהם ואמר הא כען אסגית

ר ש י

הוא ולא כיוצא בו: מלילה לך. לעולם
 הבא: השופט כל הארץ. נקוד נחטף פתח
 ה' של השופט ל' תמיה וכי מי שהוא
 שופט לא יעשה משפט אמת: (כו) אם
 אמלא בסדום וגו'. לפי שמדום היתה
 מטרפולי

למלא

ב א ו ר

כמו ואחלל ארי קדש (ישעי' מ"ג כ"ח), וחללו המקדש המעוז (דניאל י"א ל"א), כהניה חללו
 קדש (זפני' ג' ד'), ואחללו תרגם, קושטא אינון דיגן, ולא ידעתי לכווננו על המלה, כי
 לא תרגם רק הכוונה, ואולי כוון ג"כ לפירש"י מולין הוא לך, רק לכבוד השם שנה הל' שלא
 ליחס אליו פחיתו' או חסרון: והיה כצדיק כרשע, כאשר יתחברו ב' כפ"י הדמיון יורו על
 הפלגת הדמיון וחזוק השווי בנייהם ותהי' הכוונ' זה כזה וזה כזה, וכן פה והי' הצדיק כרשע והרשע
 כצדיק שניהם שוי' רק שקיזר כל' וכן כי כמוך כפרעה (בראש' מ"ד י"ח), נעמי כעמד (מלכים
 א' כ"ג ד' וב' ג' ז'), נחשיב' כאור' (תהלי' קל"ט י"ג), וכן מתורגם כל"א: השפט כל הארץ,
 נקוד נח"פ ה"א של השופט ל' תמיה וכי מי שהוא שופט כל הארץ לא יעש' משפט אמת,
 וב' הרשע"ס השפט כל הארץ שלא תך כאן לא יעש' משפט עב"ל, והוא לפי דרכו שפס המלאך
 הגדול שנהם דבר כל זאת: (כו) ויאמר יי, המלאך. (הרשע"ס): אם אמצא בסדם חמשי'
 צדיק' בחוך העיר, כפל לומ' בחוך העיר אחר שאמר בסדם, ולכן פי' הראש"ע. כי טעם בחוך
 העיר שהם יראי' את השם בפרהסי' וכן שוטטו בחוכות ירושלים (ירמי' ה' א'), אמנם לפי
 דרכי הנ"ל לא התפלל אברהם רק על הכלת העיר אשר בה הצדיקים, כדי שיגללו המה ולא
 יסופו עמם, ולכן לא אמר רק בחוך העיר, ר"ל בעיר אשר הם בה ולא האחרות שאינם
 בתוכה, והשם השיב לו ככפל הלשון בסדום בחוך העיר כלומר אף אם אמלא בה לבדה כל
 החמשים הצדיקים, ונשאתי לכל המקום בעבורם, וכלל בזה כל הערים והיינו כל המקום
 אשר נגזר עליו להשחית חילי בזכותם כי דרכי להגיל גם הרשעים בזכות הצדיקים, ותישג ג"כ
 מה שאברהם אמר ולא תשא למקום, והק"נה אמר לכל המקום, ולפי הסברא אחר שמע
 שגילי בזכותם גם הרשעים, היתה אח"ז חפלתו ג"כ על הדרך הזה להגיל גם הרשעים בזכותם
 ולא על הצדיקים בלבד, רק שהתפלל בהדרגה, אולי יחסרון חמשה, אולי ימלאון שם ארבעי',
 שלשים, עשרים, ועשרה, וככל אלה היתה על כל הערים, וכן פי' הרמב"ן ז"ל שתפלתו
 היתה

הוֹאֲלֹתִי לְדַבֵּר אֶל-אֲדֹנָי וְאֲנֹכִי
 עָפָר וְאֶפֶר: (כח) אֲוִלִי יַחְסְרוֹן
 חַמְשִׁים הַצְדִּיקִים חַמְשָׁה
 הַתְּשׁוּחִית בְּחַמְשָׁה אֶת-כָּל-הָעִיר
 וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית אִם-אֲמַצָּא
 שֵׁם אַרְבָּעִים וְחַמְשָׁה: (כט) וְיִסַּף
 עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲוִלִי
 יִמְצְאוּן שֵׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא
 אֲעִשֶׂה בְּעִבּוֹר הַיְאֻרְבָּעִים:
 (ל) וַיֹּאמֶר אֶל-נָא יַחַר לְאֲדֹנָי
 וְאֶדְבָּרָה אֲוִלִי יִמְצְאוּן שֵׁם

נעם העררן פֿאַרצושטעללען, דא איך דאך שטייב אונר אשע בין. (כח) ווען נון פֿיעללייכט און פֿינפֿציג גערעכטען פֿינף פֿעהלען, ווירסט דוא וואהל אום פֿינף וויללען דיא גאנצע שטאדט פֿערדערבע? ער שפראך: איך ווערדע ניכט פֿערדערבען, ווען איך פֿינף אונד פֿיערציג דאזעלכסט פֿינף דען ווערדע. (כט) יענער פֿוהר פֿאַרט איהם פֿאַרצושטעללען, אונד שפראך: ווען זיך נון פֿיערציג דאזעלכסט פֿינדען? ווארויף דער עוויגע אנטוואר טעטע: זא ווערדע אדך עם ניכט אויספֿיהרען, אים דער פֿיערציג וויללען. (ל) יענער שפראך ווייטער: מין הערר!

שלשים

ערצירנע ניכט, ווען איך אבערמאהלס פֿאַרשטעללע! פֿיעללייכט ווערדען נור דרייסיג דאזעלכסט

תרגום אונקלוס

ר ש י

לְמַלְלָא קְדָם יי וְאֲנָא עָפָר וְקָטָם: (כח) מָאִים
 יַחְסְרוֹן מִחַמְשִׁין וְגַבְיִן חַמְשָׁא הַתְּחַבֵּל
 בְּחַמְשָׁא ית כָּל קְרָתָא וְאָמַר לֹא אֲחַבֵּל אִם
 אֲשַׁבֵּחַ תַּמָּן אַרְבָּעִין וְחַמְשָׁא: (כט) וְאוֹסַף
 עוֹד לְמַלְלָא קְדָמוּהִי וְאָמַר מָאִים יִשְׁתַּחֲוֶהוּ
 תַּמָּן אַרְבָּעִין וְאָמַר לֹא אֲעַבִּיר גְּמִירָא בְּדִיל

מטרפולי' וחסונה מכולם תלה נה הנחוב: (כ) הוואלתי. רליתי כמו ויואל משה: (כח) התשחית בחמשה. והלא בן ט' לכל כרך וחתה לדיקו של עולם חנטרף עמהם: (כט) אולי ימצאון שם ארבעי' וימלטוד' הנרכים. וכן ל' ילילו ג' מהם או כ' ילילו ב' מהם או ל' ילילו אחד מהם

אַרְבָּעִין: (ל) וְאָמַר לֹא כָעַן יִתְקַף רוּגְוֹא דַיִי וְאֲמַלִּיל מָאִים יִשְׁתַּחֲוֶהוּ תַּמָּן תְּלַתִּין וְאָמַר

ב א ו ר

היתה על כל הערים ע"ש: (כו), הוואלתי, רש"י והראש"ע פי' פה לשון רגון ולא לשון התחל' כמו ויואל משה (שמות ב' כ"א), וכן הוואל משה (דברים א' ה'), וכן פי' הרד"ק בשרשים שרש יאל, ואנקלוס תרגום ויואל משה, ולכני, לשון רגון, הוואל משה, שרי, לשון התחלה, אבל מה שחרגס פה, אסגיתיי, לשון רגון לא ידעתי לכוונו, ויב"ע תרגם פה, שריתי, לשון התחלה, וכן מתורגם בל"א: ואנבי עשר ואשר, כי עפר הייתי ואפר אשוב והעקר על יסוד הנוף והם העלמית: (כח) אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה, שיעורו אולי יחסרו חמשה מן החמשים, וכן ת"א ויב"ע, והשגם חסר בננין הקל הוא תמיד פעל עומד: החשוחות בחמשה אח כל העיר, שיעורו, סאס בענוה החמשה שיחסרו תשחית את כל העיר, ובי"ת בחמשה במקו' כעבור: לא אשחית אם אמצא שם, ינעית אומו שלא ינעית אס ימצאון שם כן ולא סי'

וירא יח יט

שְׁלֵשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם-
אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים: (לז) וַיֹּאמֶר
הַיְהוָה נָא הוֹאֵלְתִּי לְדַבֵּר אֶל-אֲדֹנָי
אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם עֲשָׂרִים וַיֹּאמֶר
לֹא אֲשַׁחִית בְּעִבּוֹר הָעֲשָׂרִים:
(לח) וַיֹּאמֶר אֶל-נָא יַחַר לְאֲדֹנָי
וְאִדְבָּרָה אֶת-הַפֶּעַם אוֹלֵי יִמְצְאוּן
שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית
בְּעִבּוֹר הָעֲשָׂרָה: (לג) וַיֵּלֶךְ יְהוָה
כַּאֲשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר אֶל-אַבְרָהָם
וְאַבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ: יט (א) וַיִּבְאֹר

תרגום אשכנזי קלו

ועלבסט געפונדען? ער
שפראך: איד פיהרעם ניכט
אויס, ווען איד דרייסן פֿיני
דע. (לז) אברהם שפראך
וועדער: איד האבע נון איינע
מאהל אנגעפאנגען, מיינעם
העררן פֿארצושטעללען; ווען
מאן נון צוואנציג פֿינדעט? ער
שפראך: זא ווילל איד ניכט
פֿערדערבען אום דיעוער
צוואנציג וויללען. (לח) יענער:
מיין הערר! ערצירנע ניכט,
איד ווילל נור נאך דיעועם
מאהל פֿארשטעללען, ווען
מאן נון צעהן דאועלבסט פֿיני
דען זאללטע? ער שפראך:
זא ווערדע איד ניכט פֿערדער.
בען אום דיעוער צעהן וויל.

לען. (לג) דער עוויגע גינג הינווען, אלס ער מיט אברהם אויסגערעדעט האטטע,
אברהם אבער קעהרטע אן זיינען אַרט צוריק.

תרגום אונקלוס

וַאֲמַר לֹא אֶעֱבִיד גְּמִירָא אִם אֲשַׁבַּח תְּמָן
הַלְיִין: (לז) וַאֲמַר הָא כְּעַן אֶסְגִּיחִי לְמַלְלָא
הָדָם יי מַאִים יִשְׁתַּחֲוִין תְּמָן עֶסְרִין וַאֲמַר
לֹא אֲחַבִּיל בְּדִיל עֶסְרִין: (לח) וַאֲמַר לֹא
כְּעַן יִתְקַף רוּגְזָא דִּי וְאֲמַלִּיל בְּרַם זִמְנָא
הָרָא מַאִים יִשְׁתַּחֲוִין תְּמָן עֶסְרָא וַאֲמַר לֹא
אֲחַבִּיל בְּדִיל עֶסְרָא: (לג) וְאֶסְפֵּלֵק יִקְרָא
דִּי בְּדִ שְׁעֵי לְמַלְלָא עִם אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם תֵּב לְאַתְרֵיהּ:

דיא

ר ש י

מהם: (לכ) אולי ימלאון שם עשרה.
על הפסוק לא בקש אמר דר המבול היו
ח' נח ובניו ונשיהם ולא הלילו על דורם
ועל ט' ע"י לירוף כנר בקש ולא מלא:
(לג) וילך ה' וגו'. כיון שנשתחק הסניגור
הלך לו הדיין: ואברהם שב למקומו.
נסתלק הדיין ונסתלק הסניגור והקטיגור
מקטרג ולפיכך ויבאו שני המלאכים
סדומה להשחית:
יט (א) ויבאו שני. והג' שנא לבשר
את שרה כיון שעשה שליחותו
דיי בד שְׁעֵי לְמַלְלָא עִם אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם תֵּב לְאַתְרֵיהּ:

ב א ו ר

הי' אומר לו דע שאין שם נמספר הזה שאמרת לפי שעדיין לא נגמר דינם כאשר אמר ארדה
נא ואראה והנה אברהם לא ידע מה יעשה בהם ולכן השנים בנקר והזקיף על פני סדם
ובראותו כי נשחתו ידב שלא היו שם כן (הרמב"ן): (ל) לא אעשה, כללה בהם, והענין אחד
עם לא אשחית: (לב) אך הפעם, ענינו למעט, כמו רק, ושיעורו אך הפעם הזאת, וכן
תרגום אונקלוס ויונתן בן עוזיאל, ברם זמנא הדא, וכן מתורגם בלשון אשכנז: ויאמר,
הק"נה לא אשחית וגו', ולפי דעת הרשב"ם כל אלו התשובות הן דברי המלאך הגדול-שנהם
בשם השם שולמו, וכן אברהם שהתפלל לא אלו התפלל רק עמו דבר להשיב לו דבר מאת
ה' אבל התפלה היא לה' לבד, ואין ספק שכן היא כוונת הרשב"ם, ועיין מ"ש ב"ש כפסוק
אח"כ: (לג) ואברהם שב, מן המקום שגוה שם המלאכים כי שם נאמר לו זעקת סדום
וגו' ושם התפלל: למקומו, אל אלני ממרא: